

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE YUNAN-RUM FAKTÖRÜ

**Şaban H. Çalış¹
Fatma Çakır²**

ÖZET

Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri yarım asrı aşan bir meseledir. Öncesi bir yana, 1987 yılında tam üyelik başvurusundan bugüne gelinen noktada ilişkilerin hiç de planlandığı gibi gitmediği çok açık bir konudur. Türkiye adaylık başvurusuna en geç karşılık verilen, müzakerelere en geç başlanan ve mevcut haliyle bile müzakereleri de en uzun süren ülkedir. Yolunda gitmeyen bu ilişkiler elbette pek çok faktör üzerinden okunabilir. Ancak en azından 1987 yılından bu yana Türkiye'nin ilişkilerini bu kadar zorlaştıran en önemli unsur şüphesiz ki Yunan-Rum faktörüdür. İlişkilerin her kritik aşamasında karşılaşılan bu faktör mevcut müzakere sürecine de damgasını vurmuş durumdadır. Müzakere edilecek 35 fasıldan 14 faslın sadece Kıbrıs sorunu sebebi ile askıya alındığı düşünüldüğünde, bu engelin ne kadar önemli olduğu görülecektir. Bir ülkenin üyeliğine oy birliği ile karar vermesi gereken AB ile Yunan-Rum faktörü aşılardan Türkiye'nin müzakereleri olumlu sonuçlandırmasının imkânı da yoktur. Bu makalede, zaman zaman AB üyesi başka ülkelerin de Türkiye'ye doğrudan hayır demek yerine kullanmayı tercih ettikleri Yunan-Rum faktörünün ilişkilerin seyrinde oynadığı rol tarihsel bir bağlam içinde analiz edilecek; AB'de kararların son tahlilde aktör merkezli olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

ABSTRACT

Turkey's relations with the European Union are a matter of more than half a century. Despite the fact that Turkey made its full membership application in 1987, Turkey is still in the negotiation process. This protracted relationship, a first in European Union history, can be read through many factors but the Greek and Cyprus Factors constitutes a real obstacle in the way of its full membership.

¹ Selçuk Üniversitesi / İİBF/ Uluslararası İlişkiler Bölümü, shcalis@gmail.com

² Selçuk Üniversitesi / İİBF/ Uluslararası İlişkiler Bölümü,
fatmacakir021@gmail.com

That is so much a clear point that 14 chapters out of 35 ones in negotiations are just frozen mainly due to the Cyprus problem. This article argues that unless Turkey solve its problems with the Greeks, Turkey's EU membership will not be realised in a foreseen future. That is because, these factors are also very useful, in addition to their opposition, for other actors in the European Union who are not in favour of Turkey's participation in the Union as full member.

1. Giriş

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinde siyasi kriterlere uyum sağlama, ekonomik faktörler, coğrafya, nüfus, din-kültür gibi çeşitli engeller söz konusu olmakla birlikte, bunlardan daha önemli olan konu Türkiye'nin AB üyesi iki ülke Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile yaşadığı birtakım uyuşmazlıklardır. Yunan-Rum faktörü olarak isimlendirilebilecek olan bu durum Türkiye'nin birlik ile ilişkilerindeki dönüm noktalarında sürekli kendini göstermiş, her iki ülke de tek tek veya birlikte karar alma mekanizmasında sahip oldukları veto gücünü Türkiye'ye karşı her fırsatta kullanmaktan çekinmemişlerdir.

Türkiye'nin üyelik sürecinde önemli yer tutan Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının kendi içindeki etkileşiminin boyutu ise tartışmalıdır. Çoğu gözlemci ve yazara göre bu iki ülke Türkiye'ye dönük eşgüdümlü hareket etmekte; özellikle de "büyük birader" Yunanistan Kıbrıs Rum kesiminin politikalarını doğrudan etkilemektedir. Diğer bir görüşe göre ise, iki kesimin motivasyon ve hedefleri kendi içinde farklılaşmaktadır.

Ancak bu görüş farkı meselesinin stratejik değil de taktik bir mesele olduğu da bilinmelidir. Yunanistan'ın Türkiye ile ilgili her pozitif AB kararın veto etmesinin, özellikle 2004 yılında Güney Kıbrıs'ın AB üyesi olmasıyla hem gereksiz, hem verimsiz, hem de sevimsiz olacağını anlaması Yunanistan politikalarında taktiksel bir değişikliği de gündeme getirmiştir. "Kötü adam" rolünü 2004 sonrasında bu role zaten gönüllü ve hazır olan Rumların devralması bu anlamda şaşılacak bir durum da değildir. 1999'da Rumların üyeliğinin önu açıldıktan sonra, bunun ayrıca mevcut uyuşmazlıkların Yunanistan lehine çözümünü kolaylaştıracak ve Türkiye'yi daha az tehditkâr yapacak bir taktik olduğu da hesap edilmiş olmalıdır. Bu nedenledir ki AB yörüngesindeki bir Türkiye'yi daha kolay etkileme ve politikalarını daha kolay değiştirme imkânı olduğuna inanan Yunanistan, 1999 Helsinki'den bu yana Türkiye'nin Birliğe üyeliğini desteklediğini söylemektedir. Çünkü artık Yunanistan'ın "kötü adam" rolüne ihtiyaç yoktur. Bu rolü açıkça Kıbrıs Rumlar devralmışlardır.

2004 yılında AB cephesine katılması ile birlikte kendini daha güçlü ve avantajlı hisseden Rumlar, birliğe girmede oldukça istekli olan Türkiye'ye karşı veto gücünü bir baskı aracı olarak kullanmaktan

çekinmemektedir. AB’de bazı kesimler zaman zaman Rum kesiminin bu tutumunun adadaki bölünmüşlük üzerinde derinleştirici etki yarattığı yönünde bazı kaygılarını dile getirirler de bu güne kadar bu sorunu aşacak herhangi bir somut adım da atılmış değildir.

Bu çalışmada Türk dış politikasında önemli yer tutan Avrupa Birliği ile ilişkilerde Yunan-Rum faktörü ele alınmıştır. Öncelikle Yunanistan ile tarihsel ilişkilerden ve uyuşmazlıklardan bahsedilmiş; sonraki adımda, 1959 yılından günümüze Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan önemli kırılma noktaları ve bu noktalar üzerindeki Yunan-Rum etkisi olaylar bağlamında analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğine dair tartışmalara yer verilmiştir.

2. Türkiye-Yunanistan İlişkilerinin Tarihsel Seyri ve Sorunları

Türkiye Yunanistan ilişkileri tarihten bugüne çeşitli dinamikler çerçevesinde şekillenmiştir. İlk olarak tarafların tarih boyunca birbirlerine bakış açısı, güvensizlik ve ön yargıları ile ilgili olarak psikolojik boyut dikkat çekmektedir. Yunanistan’ın Osmanlı’dan kopması taraflar arasında güvensizliğin başlangıcı olarak görülebilir. Bu tarihten itibaren Yunanistan “Megali İdea”³ hayali ile dış politikasını şekillendirmiş bu bağlamda Osmanlı ile pek çok savaşta karşı karşıya da gelmiştir. Yunanistan’ın Anadolu’yu işgale kalkışması ve sonrasında yaşanan mübadele gibi gelişmeler her iki tarafta da kimliksel travmalara yol açmıştır. Sonuç olarak, bu sorunlu ilişkiler tarafların kendilerini diğerinin karşısında konumlandırmasına ve ulusal kimliklerini de birbirlerinin karşıtlığı üzerinden oluşturmasına neden olmuştur. Öte yandan, tarafların ilişkilerini şekillendiren bir diğer dinamik ise dışsal niteliktedir. Burada dışsallık Batı ile ilişkiler bağlamında ele alınmaktadır. Zira iki ülkenin ilişkilerinde tarihten bu yana hep bir Batı etkisi söz konusu olmuştur. Yunanistan’ın bağımsızlık sürecinde de kendini açıktan gösteren Batı etkisi, Osmanlı ile ve daha sonraları Türkiye ile olan ilişkilerde de kendini gösterir. Özellikle Türkiye, Yunanistan ile yaşanan sorunları, Batının Yunanlıları şımartmasının bir sonucu ve bu bağlamda bir “Batının Sorunu” olarak algılar.(Gürel, 1993)

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde iki ülkenin ilişkileri Lozan Barış Anlaşması bağlamında yeni bir boyut kazanmıştır. Lozan anlaşmasında Türkiye bağımsız bir ülke olarak resmen tanınırken, Yunanistan ile olan sınırı belirlenmiş, iki ülke arasındaki Ege Adaları ve

³ Eskiden Yunan imparatorluğuna ait olan toprak ve bölgeleri geri kazanmak olarak tanımlanabilir. Mevcut Yunanistan hükümeti yayılmacılık düşüncesini reddetse de bu idealin hiç ölmediği düşüncesi genel kabul görür. (Jenkins, 1994).

Batı Trakya sorunu çözüme bağlanmıştır. (Uzun, 2004) Ancak bunlar ilerleyen tarihlerde tekrar sorun olarak ilişkileri etkilemiştir. Buna rağmen, iki ülke arasındaki ilişkilerde zaman zaman işbirliği dönemleri de yaşanmış, 1930'larda Bulgaristan'ın Balkanlarda, İtalya'nın ise Akdeniz'deki "revizyonist politikaları" iki ülkeyi bu bölgede statükonun sağlanması için aynı safa geçmeye zorlamıştır. (Uzun, 2004) Yine 1950'lerde Soğuk Savaş atmosferinde taraflar arasında aynı kutupta yer almanın yarattığı bir yakınlaşmadan söz edilebilir. İki kutuplu düzende Sovyet tehdidine karşı batı tarafından önemli görülen bu iki devlet Truman Doktrini ve Marshall Yardımında birlikte yer almışlardır. (Göktepe ve Seydi, 2015) Fakat 1950'lerin ikinci yarısından itibaren, Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkması ile ilişkiler tekrar gerilmeye başlamıştır.

3. Avrupa Birliği İlişkilerinde Yunan-Rum Etkisi

3.1. Başlangıç Yılları: 1959-1981

Türkiye-AB ilişkileri de tam da Yunanistan'la gerginleşen ilişkilerin 1950'li yılların sonuna doğru zirve yaptığı bir dönemde başlamıştır. 1959 yılında Türkiye AET'ye ortaklık başvurusunda bulunur. Türkiye'nin başvurusunun temelinde birçok sebep sayılmakla birlikte, genellikle Yunanistan faktörüne dikkat çekilir. O dönemlerde Batı Avrupa'da EFTA ve AET olmak üzere iki topluluk mevcuttur ve Türkiye'nin hangisine başvuracağı 15 Temmuz 1959 tarihinde Yunanistan'ın AET'ye başvurusu ile şekillenmiştir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde, Türkiye'nin NATO'ya ve Avrupa Konseyi'ne üyelikleri konusunda tebarüz eden Batının Türkiye ve Yunanistan'a karşı takip ettiği denge politikasının farkında olan dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, olası bir üyelikle sonuçlanması durumunda Yunanistan lehine bu dengenin bozulmaması ve Batı karşısında yalnız kalmamak için, Ankara'nın acilen AET'ye başvurması gerektiğine inanıyordu. Neticede de Yunanistan'ın başvurusundan hemen sonra 31 Temmuz 1959'da da Türkiye başvurusu yapmıştı. Sadece Zorlu değil, dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes de aynı kanaati paylaşmaktaydı. Başvuru sonrası yapılan bir bakanlar kurulu toplantısında Menderes'in Yunanlıların topluluğa girmesi karşısında Türkiye'nin seyirci olamayacağını söylemesi de bu durumu destekler nitelikteydi. (Çalış, 2016. Birand, 2001) AET cephesinden bakıldığında da durum aslında bu kanaati pekiştirir nitelikteydi. İki ülkenin yaptığı başvurudan memnun görünen Brüksel, iki ülkeyle de mütenasip ve dengeli bir ilişki kurmak niyetindeydi. İlk görüşmelere de bu düşüncelerle başlanılmış ancak

öncelikle Türk ekonomisinin yapısı sonra da 27 Mayıs askeri darbesi tüm plan ve dengeleri alt üst etmişti.

Bu yüzden, AET ile Türkiye arasında yaratan ortaklık Ankara Anlaşması Yunanistan'la imzalanan Atina Anlaşmasından ancak iki yıl sonra 1963 yılında imzalanabilmiştir. (Çalış, 2016) Ankara Anlaşması'nın imzalanması hem Türkiye iç kamuoyunda hem de dışarıda ciddi yankı uyandırmıştır. Türkiye'de bir bayram havası estirilirken, Yunanistan'da başta basın olmak üzere bazı siyasi çevreler bu anlaşmanın Yunanistan'ın çıkarlarına ters düştüğünü, Yunanistan'ın siyasi olarak tek başına bırakılmaya çalışıldığını ifade eden manşetler atmış ve anlaşmanın iptal edilmesi gerektiği fikrini savunmuşlardır. Hatta bunun üzerine Yunan hükümeti de harekete geçmiş Altıların elçilerini bizzat çağırarak tepkisini dile getirmiştir. (Birand, 2001) Yunanistan'ın tepkisi sadece politik değil anlaşmanın teknik olarak içeriğine de dönük olmuştur. Ankara anlaşmasında, Türkiye ile ilişkiler üç aşamaya bölünmüş, ilk aşamasında (hazırlık), Türkiye'ye herhangi bir yükümlülük verilmemiş aksine ekonomisini güçlendirebilmesi için topluluktan ekonomik yardım alması öngörülmüştür. (European Commission, 1963) Buna karşın Atina Anlaşması'nda ise tek aşamalı sürecin benimsenmiş olması ve anlaşmanın ertesinde tarafların yükümlülüklerinin başlamasını Yunanistanlılar kendi aleyhlerine Türkiye'nin kayırıldığı iddiasında bulunmuşlar; sonuç olarak da Ankara Anlaşması'nın GATT tarafından onaylanmasını engellemeye çalışmışlardır. (Günoğur, 1995) Ankara Anlaşması ile Atina Anlaşması teknik olarak karşılaştırıldığı zaman Yunanistan'ın itirazlarının ne kadar yersiz olduğu oldukça açık bir konudur. Hatta AET ile ilişkileri aşamalı ve her bir aşamanın sonunda da geçişleri taraflar arasında yapılacak anlaşmaya bağlayan Ankara Anlaşmasına kıyasla Atina Anlaşmasının tek bir metinle ortaklığın amaçlarını gerçekleştirmeye dönük olması, Yunanistan lehine bir durum olarak da değerlendirilebilir. Fakat Yunanistan'ın buradaki amacının, Kıbrıs sorunu nedeniyle de gittikçe kötüleşen Türkiye karşıtı politikaların bir sonucu olarak, Türkiye ile AET ilişkilerini baltalamak olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Bu durum Türk-Amerikan ilişkilerini de özellikle Johnson Mektubu gündeme geldiği gibi olumsuz yönde etkileyecek ancak Türkiye-AET ilişkileri Yunanistan'da 1967 yılında yapılan askeri darbe nedeniyle çok fazla zarar görmeyecektir. Hatta bu darbe sayesinde AET nezdindeki Türk-Yunan dengesinin bir nebze Türkiye lehine değiştiği bile söylenebilir. Çünkü bu arada Türkiye geçiş dönemi için Katma Protokol müzakerelerini başlatmaya muvaffak olmuştur.

3.2. Yunanistan'ın AET'ye Tam Üyeliği

Katma Protokole ilişkin süreç 1970 yılında metnin imzalanması ve nihayetinde 1973 yılında da yürürlüğe konulması ile sonuçlanmıştı. Bu arada askeri darbe nedeniyle AET Yunanistan ile ilişkileri askıya almış bulunuyordu. Ancak 1974 yılında Kıbrıs'ta yapılan bir başka darbe sonrasında Enosis politikasının Kıbrıslı darbecilerle Yunan junta rejimi tarafından yürürlüğe konulduğu iddiaları ve Kıbrıslı Türklere dönük cinayet, sürgün ve benzeri insanlığa karşı suçların alenen işlenmesi ve Kıbrıs Anayasasının ortadan kaldırılması üzerine 1959 Londra-Zürih anlaşmaları gereğince Garantör ülke sıfatı ile Türkiye Kıbrıs Barış Harekatını başlatmış; bu da Yunanistan'daki juntanın sonunu getirmişti.

Türkiye'nin Kıbrıs harekatı bir yandan ABD dahil tüm Batılı ülkeler ile Türkiye'nin ilişkilerini olumsuz yönde etkilerken; "Batı'nın şımarık çocuğu" Yunanistan'ın darbe sonrası iktidara gelen sivil hükümetlerinin gayreti ile Atina-Brüksel ilişkilerini de, Yunanistan'ın üyeliği ile sonuçlanacak olumlu bir yönde ve radikal bir biçimde değiştirmişti. 1975 yılında Karamanlis önderliğindeki yeni sivil hükümet eliyle AET'ye tam üyelik müracaatında bulunan Yunanistan 1981 yılında müzakereleri de tamamlayarak tam üye olarak Avrupa Topluluğuna katılacaktı. (EUR-Lex, 1979) Çalış ve Metkin tarafından da sarıh bir biçimde ortaya konulduğu gibi Yunanistan'ın tam üyeliğinden sonra Türkiye'nin Ankara Anlaşması ve sonrasında yaptığı anlaşma, protokol veya Ortaklık Komitesi kararlarından kaynaklanan tam üyelik dahil mali yardımlar, emeğin serbest dolaşımı, eğitim-öğretim veya vize gibi pek çok hakkı ya reddedilmiş ya da tamamen görmezden gelinmiştir. Bu süreçte Türkiye'de yaşanan askeri darbeler ve anti-demokratik uygulamaların veya ekonomik krizlerin Brüksel-Ankara hattını ciddi şekilde gerdiği bilinen konulardandır. Türkiye'de siyasal kutuplaşmanın, koalisyon hükümetlerinin ve *Euro-sceptic*, Avrupa karşıtı bürokrat veya siyasetçilerin negatif söylem, eylem ve işlemlerinin de büyük payı vardır. Ancak yine Çalış ve Metkin'in de ifade ettiği gibi "ilişkilerin bir türlü istenen düzeye ulaşmamasında esas rolü AB tarafında yer alan Türkiye karşıtı aktörler oynamışlardır. 1981'den 2004 yılına kadar Yunanistan; 2004 yılından sonra da Güney Kıbrıs Rum Yönetimi zaman zaman doğrudan, zaman zaman da AB'deki Fransa ve Almanya gibi büyük aktörlerin taşeronu olarak Türkiye'nin AB üyeliğine engel olmuşlar" ve olmaya devam etmektedirler (Çalış ve Metkin, 2017).

Burada konunun akli selimle doğru bir şekilde değerlendirilmesi için AB kurumlarının özel konumlarının da bilinmesinde fayda vardır. Çünkü Yunanistan'ın AB üyeliğinin Türkiye ile ilişkileri olumsuz yönde etkileyeceği ve Avrupa'nın takip ettiği iki ülke arasındaki denge politikasının Türkiye aleyhine bozulabileceği yönündeki ilk uyarılar

bizatihi AB Komisyonu tarafından 1976 yılında, Yunanistan'ın tam üyelik talebi üzerine hazırladığı resmi *görüşünde*, açık biçimde yer almıştır. Komisyon'a göre:

Avrupa Topluluğu, Yunanistan ile Türkiye arasındaki tartışmalı konularda bir taraf değildir ve olmamalıdır da... Yunanistan'ın muhtemel üyeliği Türkiye ile bu ülke arasındaki Topluluğun dikkatle takip ettiği dengeye kaçınılmaz bir şekilde yeni bir unsur eklemektedir... Komisyon, 24 Haziran tarihli Konsey'in almış olduğu (Yunanistan'ın üyelik talebini kabul eden) deklarasyonuna işlerlik kazandırmak için, Yunanistan'ın bu talebinin değerlendirmeye alınmasının Topluluk ile Türkiye arasındaki ilişkileri etkilememesi ve Ankara Anlaşması tarafından garantiye alınan Türkiye'nin haklarına bir hanel gelmemesi için münhasır tedbirlerin alınması gerektiği kanaatindedir. (EEC Commission, 1976).

Bu görüşü not etmekle yetinen Konsey Yunanistan'ın önünü sonuna kadar açmış ancak 1981 yılında Yunanistan'ın üyeliğinden sonra AB-Türkiye ilişkileri gün geçtikçe 1963 çizgisinin altına doğru ilerlemiştir. Üyelik konuları başta olmak üzere özellikle oy birliği ile alınması gereken kararlarda veya yapılan ortak deklarasyonlarda Yunanistan her zaman ağırlığını, pozitif politikaları engellediği gibi yine mümkün olan her fırsatta AB'nin karar veya deklarasyonlarının bir yerine mutlaka Türkiye aleyhtarını bir metin ilave etmiş veya ettirmek için çabalamıştır. Komisyon'un uyarısına rağmen AB'nin denge politikaları da büyük ölçüde unutulmuş, Türkiye gün geçtikçe üyelikten uzaklaştırılmıştır. Yunanistan bu tavrını 1999 yılında Türkiye'nin yaşadığı elim depreme kadar sürdürmüştü; deprem bahanesiyle Türkiye'ye el uzatır görünen Atina gerçekte Türkiye politikalarının özünü değiştirmeksizin yeni bir taktikle; "Rum kartını" öne sürmeye başlamış ve 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesine razı görünürken gerçekte Güney Kıbrıs Rum Kesiminin tam üyeliğinin önünü açmıştır. Bu politik değişikliğinde ABD'nin ve özellikle de Clinton'un Türkiye ziyareti ile somutlaşan Türkiye'ye desteğinin önemli bir rol oynadığı bilinmekle birlikte Atina'nın taktik değişikliğindeki esas hedefin, 1959 tarihli Londra ve Zürih Antlaşmaları gereğince Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Ankara'nın oluru olmaksızın herhangi bir uluslararası örgüte üye olamayacağına dair Türkiye'nin veto hakkını bertaraf etmeye dönük olduğu izahtan varestedir bir konudur. Bu amacına ulaşmasına rağmen Atina 2004 yılına kadar yine de "kötü polis" rolü oynamaya devam etmiştir. Örneğin, AA'dan ve Gümrük Birliğinden (GB) kaynaklı mali yardımlar, Yunanistan tarafından veto edilmeye edilmiştir. Yunanistan ancak 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tüm adayı temsilen AB'ye üye

olmasından sonra Türkiye konusunda daha düşük profilli bir politika takip etmeyi tercih ederek bu rolü Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne devretmiş görünmektedir. (Çalış ve Metkin, 2017; Sevimli ve Reçber, 214: 391-440; Gümrükçü, 2013: 141-161; Köktaş, 1999: 41-240; Karluk, 2005: 726).

4. Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu ve Zirve Kararları

Yunan faktörünün etkilerini daha yakından görmek üzere burada iki örnek olaya -Türkiye'nin tam üyelik başvurusu ile Gümrük Birliği- daha yakından bakmak oldukça faydalı olacaktır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden zaten çok da iyi gitmeyen Türkiye'nin Toplulukla ilişkileri daha da kötü etkilenmiş ve hatta AB Türkiye ile ilişkileri askıya almıştır. Ancak 1983 seçimlerinin yapılmasıyla birlikte hükümetin başına geçen Özal, ekonomiyi dışarı açmış, liberalleşme politikalarına eğilmiştir. Her ne kadar insan hakları, demokratikleşme gibi konularda topluluğun istediği manada gelişme kaydedilememiş ise de 1987 yılında AİHM'e bireysel başvuru hakkının tanınması gibi gelişmelerin yaşanması Türk hükümetini cesaretlendirmiş ve 14 Nisan 1987 tarihinde Roma Anlaşması'nın 237. maddesi çerçevesinde topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunulmuştur. (Çalış, 2016; Erdenir, 2012) Ancak bu başvuruya yanıt gecikmeli olarak 18 Aralık 1989 tarihinde gelmiş özette Türkiye üyelik için "eligible-ehil" diye tarif edilmesine rağmen topluluğun iç bütünleşmesini sağlamadan yeni üye alamayacağı belirtilmiş; ayrıca Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kriterler açısından yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Bu sebeple üyeliğe dönük herhangi bir tarih verilmemiş, daha ziyade ortaklık ilişkilerinin geliştirilmesine vurgu yapılmıştır. (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2017c)

Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna Yunanistan'ın tepkisi ise gecikmemiştir. O dönem Yunan yetkilileri Türkiye'nin üyeliğine bakışlarının olumsuz olduğunu dile getirmişlerdir. Sebep olarak ise, Ege ve Kıbrıs sorunları başta olmak üzere iki ülke arasında yaşanan sorunlarda Türkiye'nin tutumunu göstermişlerdir. (Bayramoğlu, 1987) Bunun yanında, Yunanistan söylemdeki tepkisini pratiğe de dökmüş, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu karar alma mekanizması içinde sekteye uğratabilecek girişimlerde bulunmuştur. AB içinde başvuruyu değerlendirmede o güne kadar gelen yapılan uygulamaların aksine ek taleplerde bulunmuş ve gerekli-gereksiz her aşamada oylama yapılmasında ısrarcı olmuştur. (Birand, 2001) Ayrıca, taraflar arasında ortaklık ilişkilerinin gelişmesi amacıyla gündeme gelen "işbirliği paketi" (Matutes Paketi) de Bakanlar Konseyi'nde Yunanistan'ın engeline takılmıştır. Mali konularda veto kullanan Yunanistan, paket çerçevesinde

“Mali Protokolün” imzalanmasını engellemiş, Türkiye’nin mali olarak destek almasına izin vermemiştir. (Günoğur, 1995)

Yunanistan’ın yanı sıra Türkiye’nin AB sürecini etkileyen bir başka gelişme 1990 tarihinde GKRY’ nin topluluğa yaptığı başvuru ile yaşanmıştır. (Republic of Cyprus, 2017) Bu tarihten itibaren Yunan-Rum ilişkisi ve Yunanistan’ın Türkiye’nin üyeliğini engellemeye çalışırken Güney Kıbrıs’ın üyelik başvurusuna olan şartsız desteğinin yansımaları 1990’lı yıllarda gerçekleştirilen Zirve ve akabinde alınan kararlar üzerinden rahatlıkla okunabilir. Bu zirvelerden ilki, 25-26 Haziran 1990 Dublin’de yapılmıştır. Bu Zirve Kararı’nda ilk kez, Kıbrıs sorunu Türkiye-AT ilişkilerinde bir engel olarak kabul edilmiş, ilişkilerin iyiye gitmesi Kıbrıs sorununun çözümüne bağlanmıştır. Yine metnin devamında, ayrıca Yunanistan ile ilişkilerin de iyileştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (European Council, 1990).26-27 Haziran 1992 Lizbon’da alınan Zirve Kararlarında da Türkiye aleyhtarı ifadeler mevcuttur. Bu zirvede, Avrupa Birliği’nin genişleme vizyonundan bahsedilmiş, ancak genişleme müzakereleri kapsamında Türkiye’ye yer verilmemiştir. Türkiye ile ilgili olarak yalnızca, 1964 Ortaklık Anlaşması çerçevesinde işbirliği ve ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (European Council, 1992). Yunanistan’ın dönem başkanlığında gerçekleşen 24-25 Haziran 1994’te yapılan Korfu Zirvesi’nde ise üyeliğe başvuran ülkeler başlığı altında Kıbrıs’ın başvurusundan ve sonraki süreçte kaydettiği ilerlemelerden duyulan memnuniyet belirtilmiş, Kıbrıs sorununun kısa sürede çözülememesi durumunda AB’nin bir sonraki genişleme aşamasında Malta ile birlikte Kıbrıs’ın üyeliği için de görüşmeleri başlatacağı ifade edilmiştir. Aynı belgede, Türkiye için ise 1964 Ortaklık Anlaşması’nın öngördüğü Gümrük Birliği’nin sağlanması için Ortaklık Konseyi çalışmaları adres olarak gösterilmiştir. (European Council, 1994).

5. Gümrük Birliği Anlaşması

Gümrük Birliği, taraflar arasındaki gümrük tarifelerinin kaldırılmasını, ticaretin serbestleşmesini, üçüncü ülkelere karşı ortak politikaların uygulanmasını içeren bir birlik türüdür. (Hatıpler, 2012) Türkiye-AB arasındaki gümrük birliğinin temeli 1963 tarihli Ankara Anlaşması’na dayanmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, bu anlaşma ile üyelik yolunda Türkiye’nin üç aşamadan geçmesi öngörülmüştür. Buna göre hazırlık dönemi beş yıl sürmüş hazırlıktan geçiş dönemine 1973 Katma Protokol ile geçilmiştir. Bir uygulama anlaşması olan bu protokole göre son aşamaya geçiş demek olan gümrük birliğine geçiş için 22 yıllık bir süre öngörülmüş, başka bir deyişle 1986 yılında Gümrük Birliği’ne

geçilmesi planlanmıştır. (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2018)Siyasi gerekçeler bir yana benzer ihraç ürünlerine sahip olduğu için de Yunanistan Türkiye ile gümrük birliğinin tesisine karşı çıkmıştır (Birand, 2001). Ankara Anlaşmasında öngörülen bir sürecin AB'ye daha sonra dahil olan bir üye tarafından engellenmeye çalışılmasına itiraz eden diğer üye ülkelerin baskıları neticesinde Yunanistan ikna edilmiş ve 1995 yılında Gümrük Birliği kararı AA Ortaklık Konseyi tarafından alınmıştır. (Çalış, 2016; European Commission, 2018). Ancak Yunanistan iken edilirken bazı şartlar öne sürmüştü; Kıbrıs Rum kesimi ile üyelik görüşmelerinin başlatılması, Türkiye'ye yapılması planlanan mali yardımların verilmemesi ve son olarak da sanayi altyapısını geliştirmek için Birlikten kendisine mali destek sağlanması yönünde Birlikten bir takım tavizler koparmıştı (Çalış, 2016).

Ancak buna rağmen Türkiye AB ilişkilerinde Yunan faktörü olumsuz rol oynamaya devam etmiştir. 29 Mart 1996 tarihinde AB Hükümetlerarası Konferansı İtalya'da gerçekleşmiş, konferansta, birlik içi politikalar, ekonomik ve sosyal uyum, genişleme stratejisi gibi pek çok konu ele alınmıştır. Konferansta, Komisyona Birliğin genişleme stratejisi ile ilgili bir rapor hazırlama görevi verilmiş, bunun üzerine 16 Temmuz 1997'de *Gündem 2000 Raporu* yayınlanmıştır.Rapor, daha güçlü ve geniş birlik anlayışıyla hazırlanmış; içerik olarak da birliğin genel politikaları, genişleme kriterleri ve stratejisine yer verilmiştir. Burada ilginç olan nokta ise genişleme başlığı altında, Kıbrıs için Hükümetlerarası Konferans bittikten 6 ay sonra üyelik müzakerelerinin başlanması konusuna yer verilmesidir. Bunun Yunanistan'ın talepleri doğrultusunda hazırlandığında ise hiçbir şüphe yoktur. Çünkü aynı belgede Türkiye'ye de atıfta bulunulmuş demokratikleşme, komşularla iyi ilişkiler geliştirme gibi konularda birtakım tavsiyeler not edilmiştir. Özellikle de Yunanistan ile yaşanan Ege uyuşmazlıklarının ve Kıbrıs sorununun belli şartlar altında çözüme kavuşturulması dile getirilmiştir. (European Commission, 1997) Bu raporda yer alan hususlar ise Gündem 2000'i onaylayan Lüksemburg Zirvesi kararı ile AB için bağlayıcı bir metin haline gelmiştir.

Lüksemburg Zirvesi, birliğin ve Avrupa'nın bütününün geleceği için önemli bir zirve olmuştur ve önemli başlıklardan biri de genişleme başlığıdır. Zirvede, üyelik başvurusunda bulunan devletler müktesebata uyum ve yeterliliklerine göre sınıflandırılmış ve üyelik müzakere tarihleri verilmiştir. Bu sınıflandırmada Kıbrıs hazır olarak addedilen ve 1998'de müzakerelere başlaması kararlaştırılan devletlerarasında yer almıştır. Öte yandan, Türkiye konusunda ise, zirve sonuç bildirisinde Türkiye'nin üyeliğe ehil olduğu ancak henüz ekonomik ve siyasi koşullarının tatmin

edici olmadığı belirtilmiştir. Yine de Türkiye'yi birliğe her konuda yaklaştıracak, onu üyeliğe hazırlayacak bir "Strateji Belgesi" hazırlanması kararlaştırılmıştır. Strateji belgesinde ise Ankara anlaşmasının olanaklarının artırılması, Gümrük Birliği'nin geliştirilmesi, mali işbirliğinin sağlanması ve Türkiye'nin yasalarının Birlik müktesebatına uygun hale getirmesi gibi konular yer almıştır (European Parliament, 1997). Zirve kararları Türkiye'nin üyelik ümidini bir kez daha kırarken, Kıbrıs Rum Kesimi'ne müzakere tarihi verilerek üyeliğin önu açılmıştır. Türkiye bu durum üzerine, zirve kararlarını kınamış ve ilişkileri askıya aldığı bildirmiş; Türkiye'nin tepkisi üzerine Birlik, ancak iki yıl sonra 1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesi'de Türkiye'ye de adaylık statüsü tanımıştır.

AB'nin bu yöndeki değişiminde o dönemlerde yaşanan birtakım uluslararası gelişmeler ve özellikle de ABD baskısı önemli rol oynamıştır. Birlik o dönemde Kosova Savaşı sebebiyle bir kez daha gündeme gelen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikalarını (AGSP) tartışmaya, Türkiye'nin bu alanda oynayabileceği rolü değerlendirmeye, NATO imkânlarından faydalanmak için, Türkiye ile diyalog kurmak zorunda olduğu sonucuna varmış ve Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmesinin AB'nin de lehine olacağı değerlendirilmesinde bulunmuştur. (Arıkan, 2003)

Buna rağmen Helsinki Kararları çok da kolay alınmadı. Yunanistan, bu adaylığı tanımayacağını söyleyerek Türkiye'nin adaylığının ilanına karşı çıkmış; ancak, Birlik içindeki diğer üye ülkelerin, Türkiye'nin dışlanmasının Yunanistan'ın çıkarlarına da ters olduğu, Birlik ile bağlarını koparan bir Türkiye ile sorunların çözümünün daha da zorlaşacağı yönündeki argümanları kullanarak Yunanistan'ı ikna etmeye çalışmıştır (Arıkan, 2003; Ker-lindsay, 2007)

Ancak Yunanistan'ın Türkiye'nin adaylığını tanıyor olması koşulsuz bir mesele değildir. Bunun böyle olmadığı Helsinki Zirve kararları incelendiğinde de açıkça görülmektedir. Yunanistan bu zirve kararı ile birlikte özellikle iki noktada tam da istediği sonuçları elde etmiştir. Bunlardan ilki, Kıbrıs Rum yönetimi ile ilgilidir. Helsinki metninin 9. maddesinde, Kıbrıs Rum kesiminin Birliğe üyeliğinin önündeki bütün engeller nihai olarak kaldırılmış bulunmaktadır. Metne göre, Rum yönetimi ile müzakereler tamamlanıncaya kadar Adadaki soruna kapsamlı bir çözüm bulunamaz ise, Avrupa Konseyi, Rum kesiminin üyeliği konusunda Kıbrıs sorununu bir ön şart olarak görmeksizin karar vereceğini deklare etmiştir. İkincisi ise, Ege uyuşmazlıkları ile ilgilidir. Helsinki metninin 4. maddesinde Avrupa Konseyi, "aday ülkeleri BM'nin öngördüğü şekilde uyuşmazlıklarını barışçıl yollarla çözmeye, bu yönde

ellerinden geleni yapmaya davet ettiğini; ancak başarılı olunamazsa, makul bir süre içinde uyuşmazlıklarını Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) götürmeleri gerektiğini; mevcut uyuşmazlıkların en geç 2004 tarihine kadar bu şekilde çözülmesini teşvik için ise sürecin gözden geçirileceğini belirtmektedir. (European Parliament, 1999)

Bunlardan ilki ile Yunanistan, Kıbrıs Rum yönetiminin üyeliğini garanti altına almış, ikincisi ile de Ege uyuşmazlıklarında öne sürdüğu çözüm tezine dayanak oluşturmuştur. Zira Ege uyuşmazlıklarının çözümünde hangi yolun izleneceği Türkiye ve Yunanistan arasında farklı tezlerle tartışılmıştır. Türkiye ikili diplomatik ilişkiler ile çözüm taraftarı iken Yunanistan uluslararası platformlara sorunları götürmek istemektedir ve Ege uyuşmazlıklarını da UAD'ye taşımak istemektedir. Yunanistan bu talebini bu zirve kararıyla da pekiştirmiş olmaktadır. Türkiye'nin ise aday ülke statüsünü aldığı bu zirve kararlarına sert tepki göstermemesi Rum kesiminin Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınma meşruiyetini artırmış, Yunanistan ile yaşanan sorunlarda Yunanistan'ın elini güçlendirmiştir.

Helsinki Zirvesi'nin ardından adaylık statüsü kazanan Türkiye'ye yol haritası için birlik nezdinde 8 Kasım 2000 tarihinde Katılım Ortaklığı Belgesi(KOB) hazırlanmıştır. Ancak bu belgede de yine Yunanistan'ın yoğun çabaları sonucunda, Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin tam üyeliği önüne bir engel olarak konulacak, böylelikle Türkiye-AB ilişkileri kesin bir şekilde Kıbrıs sorununa bağlanırken Rum yönetimi için bu bir sorun teşkil etmeyecek hale getirilecektir. Bu durum üzerine, Türkiye hazırlanan bu KOB'un kabul edilemeyeceğini ilan etmiş; Kıbrıs ile ilgili bölümlerin metinden çıkarılmasını istemiş ve sonuç olarak AB Genel İşler Konseyi 4 Aralık 2000 tarihinde belgeyi yeniden düzenlemiş; ancak Kıbrıs ve Ege sorunlarını siyasal diyalog kapsamına dahil ederek yine de Yunanistan ipoteğinden kurulamamıştır; bu ipoteğe Rum Kesimin üyeliği ile bir de Rum faktörü eklenmiştir (Mor, 2008).

6. GKRY'nin AB Üyeliği ve Rum Faktörü

Helsinki zirve kararında, Rum kesiminin üyeliğinin önündeki Kıbrıs sorunu engeli kaldırılmış, bu da ada için Rum yönetiminin çözümsüzlüğu çözüm olarak kabul etmelerine yol açmıştır. Özellikle 2003'ten sonra Türk kesimi sorunun çözümü için inisiyatif almaya çalışırken 24 Nisan 2004'te yapılan Annan Planı referandumunu da reddeden Rumlar, üstelik bu tarihten sonra AB üyesi yapılarak adeta ödüllendirilmiş ve Türkiye'nin AB nezdindeki en büyük sorunlarından biri haline getirilmiştir (Mor, 2008). Hiçbir uyarıya kulak asmayan AB sonuç olarak, GKRY'yi 1

Mayıs 2004 tarihinde tüm adayı temsilen “Kıbrıs Cumhuriyeti” adıyla Birliğe tam üye olarak kabul etmiştir (Sandıklı ve Akçadağ, 2011).

Türkiye bu şekilde bir üyeliği kabul etmesi mümkün olmadığından Ab kararını protesto etmiştir. Dışişleri Bakanlığı resmi sayfasında, Rum kesimin tüm adayı temsilen “Kıbrıs Cumhuriyeti” adıyla üye olamayacağı, adadaki Türkler üzerinde bu şekilde tahakküm kuramayacağı ifade edilmiştir. Devamında Türkiye, KKTC’nin kendi sınırları içinde örgütlendiğini, egemenliğini kullandığını, Türkiye’nin de KKTC’yi tanımaya devam edeceğini açıklamıştır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011b)Bu açıklamasının ardından Türkiye, 12 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa’nın son genişlemesi ile birliğe dahil olan 10 yeni üyeden Kıbrıs hariç diğer dokuz ülkeyi Gümrük Birliği kararına dahil ettiğini açıklamış, bu kararını da resmi gazetede yayınlamıştır. Ancak bu durum Türkiye’ye karşı Birliğin baskı yapmasına neden olmuş, baskılar üzerine Türkiye, 2 Ekim 2004’te GKRY’ni de “Kıbrıs Cumhuriyeti” adıyla gümrük birliği kararına dahil etmek zorunda kalmıştır. Buradan hareketle, Kıbrıs sorununun artık sadece Türkiye-Yunanistan veya adadaki Rumlar-Türkler arasında kalmadığı, aynı zamanda AB’nin de taraf olduğu bir sorun haline geldiği görülmektedir(Mor, 2008).

Kıbrıslı Rumların birliğe üyeliği AB cephesinde kendilerini daha güçlü hissettirmiş, adayı yeniden birleştirme odaklı politikalarında, Türkiye’nin garantörlüğünün olmadığı, Türk askerlerinin kaldırıldığı, nüfus üstünlüğüne paralel tüm adada Rum kesimin yönetimde söz sahibi olacağı bir çözüm için Türkiye’ye karşı veto kartını elde geçirmiştir. (Ker-lindsay, 2007)

7. Rum Faktörünün Etkileri

Helsinki zirvesinde Türkiye’ye aday ülke statüsü verildiği ancak, müzakerelerin hemen başlatılmadığı görülür. Müzakereler Türkiye’nin Kopenhag kriterlerini sağlamak için göstereceği çabaya ve başarısına bağlanmıştır. Birliğin bahsettiği bu çaba ve başarıyı da o dönem iktidarda olan AK Parti hiç beklenmedik şekilde ve olağanüstü bir çaba ile gerçekleştirmeye başlayınca, Türkiye için üyelik müzakerelerinin başlaması tartışmaları gündeme geldi. (Çalış ve Metkin, 2017; Çalış, 2016; Efegil, 2007)

Bunun sonucunda 16-17 Aralık 2004 Brüksel’de toplanan Zirve’de Türkiye’ye müzakere tarihi verilmiştir. Zirvede, genişlemeden, terörizme, mali konulardan birliğin dış ilişkilerine kadar çeşitli konular ele alınmıştır. Türkiye konusunda ise, daha önceleri de belirtildiği gibi Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesinin müzakerelerin başlangıcı için şart olduğuna değinilmiş, Türkiye’nin Konsey’in beklentisi

doğrultusunda gerçekleştirdiği reformlardan duyulan memnuniyeti de dile getirilmiş ancak Türkiye'ye Ortaklık Anlaşması Ek Protokolü'nü imzalaması yönünde açık bir uyarı da yapılmıştır. Burada Rum faktörü oldukça açıktır. Zirve kararında başka önemli bir nokta ise iyi komşuluk ilişkileri meselesidir. Konsey, Türkiye'den komşularıyla olan sınır uyuşmazlıklarını BM'nin öngördüğü gibi barışçıl yollarla çözmesini, gerekirse sorunların Helsinki'de de belirtildiği gibi UAD'ye götürülmesini talep etmiştir. Burada ise Yunan faktörü önemli bir rol oynamaktadır. Yine de Konsey müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlaması kararını almıştır (Council of The European Union, 2005).

Dolayısıyla Brüksel Zirvesi'nin ardından Ek Protokol'ün imzalanması konusu tekrar gündeme gelmiş ve Türkiye, Birliğin baskılarıyla 29 Temmuz 2005 Ortaklık Anlaşması Ek Protokolünü imzalamıştır. Ancak aynı zamanda, bu protokolü imzalamasının GKRY'ni "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak tanıyacağı anlamına gelmediğini bildiren bir deklarasyon da yayınlamıştır. (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2011a) Bu deklarasyon birlik nezdinde hiç hoş karşılanmamış; Yunan ve Rum faktörleri harekete geçerek bu durumu kabul edemeyeceğini belirten karşı bir AB deklarasyonu yayınlanmasına neden olmuştur (Mor, 2008)

Yunan ve Rum faktörü bu kararlardaki ağırlığı ile de sınırlı kalmamıştır. Brüksel Zirvesi'nde işaret edildiği üzere Türkiye ile müzakereler 3 Ekim 2005 tarihinde başlamış, müzakere sürecinin temel belgesi olan "müzakere çerçeve belgesi" de aynı tarihte yayınlanmış; ancak bu belgede de en önemli konular GKRY ve Yunanistan'la ilişkilere bağlanmıştır. (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2017a)Özellikle belgenin 4. Maddesinin İkinci fıkrasında, Türkiye'nin BM ilkelerine bağlı kalarak Kıbrıs sorununun çözümü için gerekli çabayı sarf etmesi ve gerekli adımları atması, GKRY dahil tüm AB üyesi ülkeler ile ilişkilerinin normalleştirilmesi; bu kapsamda Türkiye'nin "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak AB üyesi olan GKRY'ni tanınması ve adadaki sorunun da bu tanımın gerektirdiği şekilde çözülmesinde katkı sağlaması talep edilmiştir. Ayrıca iyi komşuluk ilişkilerine vurgu yapılarak, Türkiye'den bu sorunların barışçıl yöntemlerle çözülmesine katkıda bulunması gerekirse -Yunanistan'ın çözüm tezi olan -UAD'ye gidilmesi yönünde gayret sarfetmesi istenmiştir. Son olarak Ortaklık Anlaşması Ek Protokolü'nden doğan yükümlölükleri Türkiye'nin Kıbrıs dahil bütün üyelere karşı üstlenmesi, tam olarak yerine getirmesi de, müzakerelerin başarı ile sonlandırılmasının bir şartı olarak MÇB'de yer almış bulunmaktadır (Çalış, 2016).

Sonuç olarak, yukarıdaki yapılan tüm değerlendirmelerin müzakerelere yansınması ise, gelinen son noktaya bakıldığında açıkça

görülebilecektir. Türkiye'nin AB yolunda müzakere etmesi gereken 35 fasıl vardır. 2018 yılı itibari ile bunlardan yalnızca 16'sı açılabilmiş vaziyettedir. Açılan her bir fasılın müzakere edilerek uygun bulunması ve kapanması gerekmektedir ki şu an yalnızca 1 fasıl bu şekilde geçici olarak kapatılabilmektedir. O da "Bilim ve Araştırma" faslıdır. Bunların haricindeki fasıllara bakıldığında ise, çalışmanın konusu olan Yunan-Rum faktörü, daha da özelden Kıbrıs sorunu engeli kendini açıkça göstermektedir. Zira 14 fasıl sadece ve sadece Kıbrıs sorununa bağlı olarak açılmamaktadır. Çünkü bu 14 fasıldan 8'i, 11 Aralık 2006 tarihinde AB Genel İşler Dış İlişkiler Konseyi tarafından askıya alınmıştır. Konsey'in gerekçesi ise, Türkiye'nin Ortaklık Anlaşması Ek Protokolü'nden doğan sorumluluklarını Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı yerine getirmemesidir. Diğer 6 fasıl ise 8 Aralık 2009 tarihinde GKRY tarafından tek taraflı bloke edilmiş ve tekrar açılması ise, ilişkilerin normalleşmesine bağlanmıştır. (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2017b).

8. Sonuç

Bu makaleyi teyit edebilecek AB'ne ait başkaca pek çok örnek de verilebilir. Mesela AB tarafından yayınlanan başta İlerleme Raporları (2015 sonrası ülke raporu olarak adlandırılmıştır) olmak üzere tüm genişleme ve Türkiye'nin üyeliğine ilişkin resmi dokümanlarda Yunan ve Kıbrıs faktörlerinin rolü bariz bir şekilde görülebilir. Ekonomik, mali veya demokratik sorunlar da elbette önemli olmakla birlikte Türkiye-AB ilişkilerinin Yunan ve Rum faktörlerinin ipoteği altında olduğu fevkalade açık bir konudur.

Türkiye'nin olağanüstü çabalarına rağmen öz olarak bir türlü değişmeyen AB politikaları kim bilir belki de hala Cemil Meriç'in Kıbrıs sorununun yeniden alevlendiği bir dönemde, 1965 yılında kaleme aldığı bir yazıda işaret ettiği noktadadır. Ne diyordu Meriç: "Bütün Kur'anları yaksak, bütün camileri yıksak, Avrupalının gözünde Osmanlıyız; Osmanlı, yani İslam. Karanlık, tehlikeli, düşman bir yığın!.. Avrupa materyalizmine rağmen Hristiyan'dır. Hristiyanlık Doğu ismi anılır anılmaz şahlanıverir. İşçisi de, Marksist'i de, hep Hristiyan'dır Avrupalının. Durup dururken Hristiyan değildir belki. Ama Hristiyan bir devletle Müslüman bir devlet arasında bir tercih yapmak gerekince safkan Hristiyan'dır." (Meriç, 2016a: 9; 2016 b: 283-284).⁴

Kaynakça

⁴ Alıntılar için bakınız: Cemil Meriç *Umrandan Uygarlığa*, İstanbul: İletişim, 2016, s.9. İdem, *Jurnal, 1. Cilt: 1945-1965*, İstanbul: İletişim, 2016, ss.283-284.

- Aksu, F. (2007) Türkiye-Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları. Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efeğil (der.). *Türkiye-AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları*, Ankara: Alp Yayınları.
- Arıkan,H. (2003) Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Yunanistan Faktörü, I.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi. (28), 116-140.
- Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Politikasına Eleştirel Bir Yaklaşım, Yönetim Bilimleri Dergisi, 2(1).
- Bayramoğlu,N. N. (1987) Avrupa Topluluğu Ülkeleri ve Türkiye'nin Tanıtımı, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Birand,M. A. (2001) Türkiye'nin Avrupa Macerası 1959-1999. (11. Baskı) İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Çalış,Ş. H. (2016) Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim.(5. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çalış, Şaban H ve Kısmet Metkin (2017), "Algı ve Yanılgı: AB Normları, Türkiye'nin Üyeliği ve AK Parti'nin Rolü", Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, Volume 25, No: 2, 2017.
- Efeğil, E. (2007) 17 Aralık Kararı'na İlişkin Sürecin Analizi, Ertan Efeğil, M. Seyfettin Erol(der.), Türkiye-AB İlişkileri, Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı, Ankara: Orion Yayınevi,179-232.
- Erdenir, B.(2012) Türkiye'nin Siyasi Reform Sürecinde Avrupa Birliği'nin Demokratik Koşulluğu, Amme İdaresi Dergisi, 45(4), 95-117.
- Göktepe,C.,SeydiS. (2015) Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası, Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, (72), 197-222.
- Günuğur, H. (1995) Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Tarihçesi, Avrupa Birliği El Kitabı. Ankara: T.C. Merkez Bankası Yayını.
- Gürel,Ş. S. (1993) Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993). Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Hatipler,M. (2012) Türkiye-AB Gümrük Birliği Anlaşması ve Antlaşmanın Türk Ekonomisine Etkileri, Akademik Bakış Dergisi, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-dergisi,(29).
- Jenkins,M. A. (1994)ToMegali İdea – DedorAlive? - :TheDomesticDeterminants of ForeignPolicy, Naval Postgraduate School.
- Ker-lindsay,J.(2007) ThePolicies of GreeceandCyprustowardsTurkey's EU Accession, TurkishStudies. 8(1), 71-83.

- Meriç, Cemil (2016a) Umrandan Uygarlığı, İstanbul: İletişim, 2016.
- Meriç, Cemil (2016b), Jurnal, 1. Cilt: 1945-1965, İstanbul: İletişim, 2016.
- Mor, H. (2008) Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenme Süreci, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 7(1-2), 983-1026.
- Pazarıcı, H. (1998) Ege Adalarının Hukuksal Statüsü, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 43(3).
- Sandıklı, A., Akçadağ, E. (2011) Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri, Bilge Strateji. 2(4).
- Schmitt, M. N. (1996) Aegean Angst: A Historical and Legal Analysis of the Greek-Turkish Dispute, Rogers William University Law Review. 2(1), 15-56.
- Uzun, H. (2004) 1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi. 5(2), 35-50.
- Ülger, İ. K. (2002) Türkiye İle Yunanistan Arasındaki Temel Sorunlar, AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği. Gündoğdu Yayınları.
- Yenigün, C. (2010) Ege'de Barış Yolunda Donmuş Sorunlar, Dünya Çatışmaları. Cilt. 1(3. Baskı), 707-726.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Gümrük Birliği, <http://avrupa.info.tr/tr/abde-ticaret-ve-ekonomi/guemrukek-birligi.html>
- Başkent Üniversitesi SAM, (1923) Treaty of Peace With Turkey Signed at Lusanne, July 24, 1923, http://sam.baskent.edu.tr/belge/Lausanne_ENG.pdf
- BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, (2001) BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, <http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhuku ku.pdf>
- Council of The European Union, (2005) Brüksel Zirve Kararı 16-17 Aralık 2004, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf
- CVCE (1976) "Commission Opinion on Greek application for membership of the European Communities (29 January 1976)", www.cvce.eu
- EUR-Lex (1979) "Official Journal of The European Communities", <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:1979:291:FULL&from=EN>
- European Commission (1963) Agreement establishing an Association between the European Economic Community and Turkey,

- http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/december/tradoc_115266.pdf
- (1997) Agenda 2000, For a Stronger and Wider Union, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf
- (2018) Customs Union Agreement, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/turkey/>, Erişim Tarihi: 31.07.2018
- (1990) Dublin, Annex VIII on Cyprus http://www.europarl.europa.eu/summits/dublin/du2_en.pdf, Erişim Tarihi: 31.07.2018
- (1992) Lisbon, Europe and the Challenge of Enlargement, http://www.europarl.europa.eu/summits/lisbon/li3_en.pdf, Erişim Tarihi: 31.07.2018.
- (1994) Resolution on the European Council in Corfu, http://www.europarl.europa.eu/enlargement/positionep/resolutions/pdf/210794_en.pdf
- European Parliament, (1999) Helsinki European Council, http://www.europarl.europa.eu/summits/hell1_en.htm
- (1997) Luxembourg European Council 12 and 13 December 1997 Presidency Conclusion, http://www.europarl.europa.eu/summits/lux1_en.htm
- ICAO (1944) Convention on International Civil Aviation, https://www.icao.int/publications/Documents/7300_cons.pdf
- Republic of Cyprus, (2017) Cyprus and The EU. http://www.mfa.gov.cy/mfa/highcom/highcomcanberra.nsf/cyprus03_en/cyprus03_en?OpenDocument
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2017a) Müzakere Çerçeve Belgesi, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46229&l=1>
- (2017b) Müzakerelerde Son Durum, <http://www.ab.gov.tr/index.php?l=1&p=65>
- (2017c) Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, Erişim Tarihi: 31.07.2018.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2011a) Ek Protokol ve Deklarasyon Metni. <http://www.mfa.gov.tr/ek-protokol-ve-deklarasyon-metni.tr.mfa>
- (2011b) Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi ve BM Müzakerelerinin Başlangıcı <http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa>
- T.C. Resmi Gazete (1973) 01 Kasım 1973, <http://www.resmigazete.gov.tr>